

**НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ
БЕОГРАДСКЕ БАНКАРСКЕ АКАДЕМИЈЕ -
ФАКУЛТЕТ ЗА БАНКАРСТВО, ОСИГУРАЊЕ И ФИНАНСИЈЕ
УНИВЕРЗИТЕТА УНИОН**

На основу Предлога одлуке Наставно-научног већа Београдске банкарске академије – Факултета за банкарство, осигурање и финансије бр. 127 од 19. марта 2021. године и Одлуке Сената Универзитета Унион А 053-01/21 од 29. марта 2021. године именовани смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације под називом „Стратегијско управљање перформансама банака Босне и Херцеговине у условима финансијске кризе“ кандидата **Соње Томаш - Мискин**. Након што смо детаљно анализирали и проучили завршену докторску дисертацију подносимо следећи:

**РЕФЕРАТ
О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат Соња Томаш – Мискин рођена је 13. јула 1984. године у Бањалуци. Основну школу (1991-1999) и гимназију (1999-2003) завршила је у Бањалуци. Дипломирала је финансијски менаџмент 2008. године на Универзитету за пословни инжењеринг и менаџмент у Бањалуци. Током студија (2003-2008) обављала је студентску праксу у Пореској управи Републике Српске и Агенцији за осигурање Републике Српске. Мастер студије из области финансија, банкарства и осигурања уписала је на Економском факултету Универзитета у Новом Саду 2010. године где је одбранила мастер рад 2013. године под насловом „Утицај свјетске финансијске кризе на банкарски сектор Босне и Херцеговине“. Докторске студије из области финансија уписала је 2016. године на Београдској банкарској академији – Факултету за банкарство, финансије и осигурање, Универзитета Унион Београд. После одслушаних предавања и положених испита на докторским студијама, 2019. године је пријавила израду докторске дисертације под насловом „Стратегијско управљање перформансама банака Босне и Херцеговине у условима финансијске кризе“.

После дипломирања радила је као менаџер за пословање са иностранством у фирми Проопта Бања Лука (2009-2014), затим је кратко радила у Збер банци Бања Лука, а од 2014. године ради у Економској школи Бања Лука, прво као професор (2014-2019) групе економских предмета (Банкарство, Банкарско пословање и Финансијска тржишта), а од 2019. године до данас је директор Економске школе Бања Лука. Члан је стручног тима за реформу средњег образовања и васпитања за струку економија, право и трговина при Министарству просвјете и културе РС. Такође, ангажована је као експерт економске струке на изради студије о стању на финансијском тржишту Босне и Херцеговине и Републике Србије.

Аутор је или коаутор 26 научних и стручних радова, који су публиковани у часописима или зборницима радова са научних скупова у земљи и иностранству, од којих су неки индексирани у престижним базама (SSCI, ESCI и SCOPUS).

1. Vitomir, J., Tomaš – Miskin, S. & Jokić, M. (2020). The Importance of the legal sector of enterprises in the process of implementation of internal audit in enterprises in the republic of Serbia, In: *Law and New Technologies*, Lap Lambert Academic Publishing. ISDN: 978-620-3-19872-0., pp. 147 – 164.
2. Vitomir, J., Tomas – Miskin, S., Ivic, M. & Popovic, S. (2020). Implementation of the tender by the municipal service administration from the aspect of management in the municipalities of the Republic of Serbia, *Lex Localis-Journal of Local Self-Government*, Vol. 18, No. 3, pp. 469-486.
3. Radović-Marković, M. & Tomaš-Miskin, S. (2018). Challenges in the management of virtual organization, business management, entrepreneurship tendencies, Silver and Smith Publishers, London, UK, ISBN 978-1-993029-3-1, str. 197-209.
4. Vitomir, J., Tomaš Miskin, S. & Laban, B. (2019). Correlation of the level of salaries of employees in medium-sized agricultural enterprises and individual farms and the impact on top management (2019), *Journal Economics of Agriculture*, Volume 66, No. 3, 2019, 661-920, UDC 338.43:63, ISSN 0352-3462, pp. 811 – 823.
5. Vrhovac, D., Vitomir, J., Lutovac, M., Tomaš - Miskin, S., Barović, N. & Popović, D. (2019). Consideration of internal audit as a driver of financial analysis in industrial enterprises of the Republic of Serbia, *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series*, Issue 6/2019, „Academica brâncuși” publisher, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007. pp. 14-21.
6. Vitomir, J., Tomaš-Miskin, S. & Popović, S. (2021). Effect the importance of operating agricultural equipment in use by fair value from the menagement situation in small and medium-sized enterprises in the transitional country, example of the Republic of Serbia, University of Belgrade, Faculty of agriculture, Institute of agricultural engineering, Year XLVI, No. 1., 2021. DOI: 10.5937/POLJTEH2101001V, pp. 1-6.
7. Tomas–Miskin, S. & Milošević-Šnjegota, B. (2017). Implementation of corporate governance standards for company growth and development, *Internationa Review*, Vol.5, No. 1-2, ISSN 2217-9739., str. 45-57.
8. Tomaš-Miskin, S. & Zugić, J. (2018). Foreign Investment in the Function of Accelerated Economic Development of Countries in Transition with Special Reference to Republika Srpska, *International Review*, Vol. 6, No. 1/2, ISSN 2217-9739., str. 9-20.
9. Tomas–Miskin, S., Vitomir, J., Laban, B., Popovic, D. & Popovic, V. (2019). Implementation of audit tasks in the context of corporate governance of transitional countries, *Temel-ij*, Vol.3, Issue 1, ISSN 2545 – 4390, pp. 39-44.
10. Vitomir, J., Tomas–Miskin, S., Laban, B., Popovic, V. & Popovic, D. (2019). Developing audit functions in transition countries as part of improving the management and functioning of enterprises, *Temel-ij*, Vol. 3, Issue 1, ISSN 2545 – 4390, pp. 55-61.
11. Tomaš–Miskin, S. (2019). Approval of macroeconomic indicators analysis in transition countries as a theoretical approach to basic macroeconomic analysis (2019), *Temel-ij*, Vol.3, Issue 2, ISSN 2545 – 4390, pp. 46-50.

12. Tomaš–Miskin, S., Vitomir, J., Laban, B., Popović, D. & Vrhovac, D. (2019). Importance of macroeconomic indicators in the Republic of Serbia, taking into account the situation in the period 2007-2017 from the point of view of future decisions taken by leading state bodies, *Temel-ij*, Vol.3, Issue 2, ISSN 2545 – 4390, pp. 14 – 20.
13. Vitomir, J., Tomaš-Miskin, S., Boljanović, D., Laban, B. & Popović, D. (2019). Overview of selected macroeconomic developments in Bosnia and Herzegovina for the period 2007-2017 as an indicator of future decision-making directions of the highest state bodies, *Temel-ij*, Vol. 3, Issue 2, ISSN 2545 – 4390, pp. 21-27.
14. Tomaš Miskin, S. & Vitomir, J. (2019). Implementational of marketing in managerial functions of banks, *International Review*, Vol. 7, No 1-2, ISSN 2217-9739, pp.101-110.
15. Milošević-Šnjegota, B., Tomaš-Miskin, S. i Kalabić, D. (2017). Osnovne karakteristike tranzicije kao ekonomskog mehanizma u zemljama u razvoju, *Časopis za poslovnu teoriju i praksu*, Sveska 9, br. 17-18, ISSN: 2490-3140, str. 421-430.
16. Ozer, M., Žugić, J. & Tomaš-Miskin, S. (2017). The Relationship between Current Account Deficits and Growth in Montenegro - ARDL Bounds Testing Approach, *Journal of Central Banking Theory and Practice*, Vol. 7, Issue 3, pp. 5 – 24.
17. Vunjak, N., Vitomir, J. & Tomaš-Miskin, S. (2019). Korporativno upravljanje principima poslovanja banke, u: *Tržište, moral i ekonomska politika u svjetlu modernizacije ekonomije i društva*, VIII naučna konferencija sa međunarodnim učešćem, Jahorinski poslovni forum, Jahorina, 27-29. marta, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Pale, ISSN 2303-8969, str. 31.
18. Šnjegota, D., Milošević-Šnjegota, B. & Tomaš-Miskin, S. (2019). Uticaj razlika između poslovne i poreske dobiti na kvalitet finansijskih izvještaja, Zbornik radova sa VI Internacionalnog naučnog skupa EKONBIZ, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Fakultet poslovne ekonomije, Bijeljina, str. 46-56.
19. Vitomir, V. & Tomaš-Miskin, S. (2019). Posmatranje globalne ekonomije u kontekstu implementacije heterogenih rizika u radu interne revizije tranzicionih zemalja, VII Internacionalni naučni skup, EKONBIZ 2019 ekonomija i biznis, Fakultet za poslovnu ekonomiju, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Bijeljina, 19 – 20. jun.
20. Vitomir, J., Tomaš – Miskin, S. & Lutovac, M. (2020). The importance of professional education of internal auditoris in medium – sized companies in the Republic of Serbia, IX naučna konferencija sa međunarodnim učešćem, Jahorinski poslovni forum 2020: Realni i finansijski sektor u svjetlu novih tehnologija, novih svjetskih kretanja i novih izazova, Jahorina, 23-25. marta 2020. god., JBF ISSN 2303-8969, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Ekonomski fakultet Pale, ISBN 78-99976-771-1-2 33 (048), str. 253-256.
21. Vunjak, N., Antonijević, T., Stojanović, P. & Tomaš-Miskin, S. (2020). Korportivno upravljanje u funkciji kreativne ekonomije, 7TH International symposium: Digital concept in the role of creative economy, Sutomore 16.-17. May, Oikos Institute-Research Centar Bijeljina and Faculty for business and tourism Budva

22. Vunjak, N., Tomaš-Miskin, S., Antonijević, T., Stojanović, P. & Dragosavac, M. (2019). Savremeni aspekti razvoja visokog obrazovanja u Republici Srpskoj, Naučni skup: Visoko obrazovanje u Republici Srpskoj stanje putevi i perspektive, Banja Luka
23. Popović, S., Tomaš – Miskin, S. & Vitomir, J. (2020). Comprehensive observation of company property assessment in the company management process in the Republic of Serbia, Zbornik: Održivi razvoj Braničevskog okruga i energetskog kompleksa, Međunarдно savetovanje, Kostolac, maj 2020, str. 133-136,
24. Vitomir, J., Lutovac, M., Tomaš-Miskin, S., Barović, N. & Popović, D. (2019). Decisions in industry from the aspect of growth and development of industrial enterprises in transition countries, International Scientific Conference ECOTREND 2019, Perspectives of the Romanian economy development under the circumstances of economic globalization, XVI th Edition, November 08-09, 2019 Târgu Jiu, Gorj County, Romania, „Academica brâncuși” publisher, ISSN 2248-0889, ISSN-L 2248-0889.
25. Vitomir, J., Lutovac, M., Tomaš – Miskin, S., Mijić, R. & Nemanja Barović, N. (2019). Consideration of internal audit as a driver of financial analysis in industrial enterprises of the Republic of Serbia, International Scientific Conference ECOTREND 2019, Perspectives of the Romanian economy development under the circumstances of economic globalization, XVI th Edition, November 08-09, 2019, Târgu Jiu, Gorj County, Romania, „Academica brâncuși” publisher, ISSN 2248-0889, ISSN-L 2248-0889
26. Popović, D., Tomaš-Miskin, S., Lutovac, M. (2020). Respecting green policy by developing a new ecological-economic model of compost, GEA (Geo Eco-Eco Agro) International Conference, 28-31 May 2020, Montenegro - Book of Abstract. pp. 247-248.

Кандидат Соња Томаш-Мискин предала на оцену рукопис докторске дисертације под насловом: „Стратегијско управљање перформанса банака Босне и Херцеговине у условима финансијске кризе“. Рад садржи укупно 318 страница, укључујући уводне информативне странице, резиме на српском и енглеском језику, попис литературе и прилоге (Appendix). Поред уобичајеног уводног и закључног дела, рад садржи следеће делове кроз које је изложена суштина истраживања:

1. Финансијска криза и њене последице по банкарски сектор БиХ,
2. Корпоративна стратегија банака на финансијском тржишту у условима деловања финансијске кризе,
3. Корпоративна стратегија развоја перформанси банака и управљања ризицима на финансијском тржишту у условима деловања финансијске кризе и
4. Утицај финансијске кризе на промене у банкарском и реалном сектору БиХ.

Поред наведеног, дисертација садржи 37 табела и 56 графикона, разврстаних и нумерисаних по поглављима рада, који су укомпоновани у садржај рада тако да допуњују информације и јасније приказују поступке, резултате анализе и закључке ауторице. Попис литературе садржи 239 одредница, од чега се 229 навода односи на коришћене радове домаћих и иностраних аутора, те студије релевантних институција у штампаној или електронској форми. Такође, један од наведених извора (7) су периодичне публикације (месечне и годишње) које је ауторица пратила за читав период

истраживања. Као коришћени извор наведене су и три електронске базе података које су представљале основу извора података за анализу. Наведена литература је адекватна за тему истраживања, добро је селектована у односу на спектар проблема који су покренути у дисертацији, динамика настанка литературе подударна се са динамиком развоја основне појаве која је предмет анализе. Кандидат се трудио да подацима и литературом прати појаву коју анализира од момента настанка до завршетка рукописа дисертације.

Рад је предат у форми која задовољава све прописане стандарде.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања у овој докторској дисертацији је утицај финансијске кризе из 2008. године на корпоративну стратегију развоја перформанси банака у Босни и Херцеговини и политике јачања стабилности банкарског сектора у условима финансијске кризе. Кандидат полази од чињенице да научна и стручна истраживања још увек нису потпуно објаснила узроке, последице и далекосежност кризе, нити су поставила конзистентан систем мера којима би се уклонили остаци кризе у низу сектора. На другој страни, банке су одувек биле посебно осетљиве на све облике економске кризе. Оне нису могле чекати да криза прође, него су морале промптно реаговати на сваки поремећај, прилагођавајући своје пословање. Светска финансијска криза из 2008. године показала је многе структурне поремећаје у развоју глобалне економије, чије су размере такве да могу угрозити стабилност највећих економија света. Структурни поремећаји светске економије открили су нетранспарентност односа великих банака и држава, те лошу регулацију финансијских тржишта и непоузданост важећих метода управљања и координације институција. Традиционални механизми координације монетарне и фискалне политике су отказали. У таквим условима, банкарски сектори малих земаља изложени су великим ризицима. Неконзистентност система у коме делује криза, с једне стране, и нужност очувања стабилности, с друге стране, све више дају на значају настојању менаџмента банака да управљањем корпоративним перформансама банака смањују ризике. Кандидат у својој докторској дисертацији настоји да истражи начин и измјери ефикасност реаговања банкарског сектора БиХ у развоју корпоративних перформанси којима се смањују ризици у условима кризе. Овај предмет анализе је изазовнији ако се има у виду специфичност банкарског сектора БиХ, који чине два аутономна банкарска система, и чињеница да је он у време избијања финансијске кризе био у транзицији. При томе, има се у виду да БиХ нема ефикасну координацију макроекономске политике и, посебно, да је фискална политика децентрализована, а да, због монетарног система у облику *currency boarda*, Централна банка БиХ не води дискрециону монетарну политику. То је пословни амбијент у коме се у условима кризе, чији се утицаји несметано шире преко граница БиХ, очекује да менаџмент банака предузме адекватне мјере у циљу јачања перформанси банака и смањења ризика. Овим радом се настоји проверити да ли се менаџмент у банкарском сектору БиХ адекватно суочио са финансијским планирањем корпоративних перформанси банака, проводећи одговарајуће годишње капитално буџетирање и управљање билансима банака. Такође, циљ анализе је да се утврди колико је мониторинг корпоративних перформанси преко рачуна анализе биланса банака, затим анализе ликвидности и солвентности банака, као и анализе каматне маргине, акцијског капитала, кредитне функције и улагања у хартије од вриједности допринио смањењу ризика.

Банкарски сектор у БиХ је специфичан и по томе што су власници претежног дела капитал иностране банке, углавном из Европске уније. Та чињеница је обавезала кандидата да приликом дефинисања предмета и циља истраживања има на уму регулативне промене на светском финансијском тржишту, поготово на подручју Европске уније. Дакле, на стратешко планирање перформанси банака у БиХ утицале су одговарајуће политике „банака мајки“, промене банкарске регулативе и нови капитални захтеви. Све су то разлози који су стратешко планирање и управљање перформансама банака у банкарском сектору БиХ у условима кризе учинили посебним истраживачким изазовом.

Кандидат је свестан повезаности банкарског и реалног сектора и у условима кризе, тако да је у предмет свог истраживања укључио и тај облик међузависности. При томе, кандидату није циљ достизање идеалних перформанси банкарског сектора, него очување функционалности банкарског сектора уз што је могуће боље перформансе у датим условима. Дакле, циљ су перформансе банкарског сектора који је способан да даје допринос одржавању и развоју реалног сектора и извођењу целог економског система из кризе.

Од момента пријаве ове докторске дисертације до данас промениле су се многе околности функционисања банкарског сектора у БиХ, али и у свету. Иако то није био непосредни задатак кандидата, пратећи предмет и циљеве анализе, кандидат није могао конзистентно провести истраживање а да се не осврне на последице пандемије корона вируса на перформансе банкарског сектора у БиХ. У време избијања пандемије корона вируса и колапса светске економије многе последице кризе из 2008. године још нису биле санирани. Избијањем пандемије, многе мере које су предузете да би се елиминисали узроци или умањиле последице кризе из 2008. године су изгубиле на значају. Тиме је улога стратешког планирања и управљања перформансама банака додатно ојачана. Перформансе банака су важне за опоравак економије после било ког облика кризе. Због тога је кандидатово проширивање предмета истраживања и на проблем кризе изазване последицама пандемије вируса корона сасвим оправдано и професионално одговорно.

Основни циљ истраживања је да се докаже да се перформансе банака БиХ могу побољшавати континуираним планирањем и управљањем укупним капиталом, стопом адекватности капитала, укупном активом, укупним кредитима, укупним депозитима, ненаплативим потраживањима и показатељима профитабилности банака.

3. Основне хипотезе истраживања

Сагласно предмету и циљевима истраживања, кандидат је поставио општу и посебне хипотезе истраживања. Користећи сазнања из литературе о кризи и њеним узроцима, с једне стране, и методама управљања перформансама банкарског сектора, с друге стране, кандидат је дефинисао **општу хипотезу** истраживања:

H_0 : Стратегијско управљање корпоративним перформансама банака директно утиче на ефикасније пословање банкарског сектора БиХ и на ублажавање утицаја финансијске кризе на економију БиХ.

Посебне хипотезе надопуњују смисао опште хипотезе. Кроз њих је кандидат прецизирао одређена истраживања и појаве чије тенденције жели проверити:

X₁: Стратегијско управљање корпоративним перформансама банака, у условима деловања финансијске кризе, заснива се на управљању банкарским ризицима и промени структуре банкарског сектора БиХ.

X₂: Корпоративну стратегију раста и развоја банака није могуће реализовати без оптимализације кредитног и инвестиционог портфолија, рационалног управљања обавезама банака и концепта адекватности капитала банака у банкарском сектору БиХ.

X₃: Стратегијско управљање ризицима банака у условима деловања финансијске кризе подразумева управљање ризиком ликвидности, солвентности и профитабилности банака у банкарском сектору БиХ.

X₄: Промене у реалном сектору изазване макроекономским перформансама и перформансама банкарског сектора, услов су опоравка економије БиХ и превазилажења финансијске кризе.

4. Методе истраживања

Постављене хипотезе истраживања и специфичност банкарског сектора БиХ утицале су на избор метода истраживања. Кандидат је добро уочио специфичности банкарског сектора БиХ и прилагодио методе истраживања како би се остварио утицај тих специфичности на резултате истраживања. Банкарски сектор БиХ чине 23 пословне банке, које су, према локацији и припадности надлежности банкарске супервизије, сврстане у два банкарска система: Федерације БиХ (15 банака) и Републике Српске (8 банака). Иако супервизију банака врше аутономне ентитетске агенције за банкарство, легислативни оквир формирања и пословања банка у БиХ је готово потпуно хармонизован. То је кандидату олакшало анализу и остваривање циљева докторске дисертације јер су сви подаци из биланса банка међусобно упоредиви, односно било је могуће формирати упоредиве временске серије података о различитим перформансама банака у оба ентитета.

Комплексност теме истраживања захтевала је од кандидата примену различитих метода анализе. Посебан значај имају статистички методи и методи статистичке анализе.

Статистички методи примењивани су за прикупљање података из релевантних извора, статистичко класификовање података, статистичко формирање серија података и статистичке анализе, односно дескриптивну статистику.

Методи статистичке анализе обухватају примену метода корелације за утврђивање повезаности између појединих макроекономских показатеља и повезаности између показатеља у пословању банкарског сектора БиХ, затим метода тренда за приказивање динамике и тенденција кретања појава, те различитих облика статистичког тестирања и прилагођавања временских серија. Стицајем околности (због временског трајања појаве и облика у ком су доступни подаци), кандидат није могао поћи од претпоставке о нормалној дистрибуцији на основу закона великих бројева, јер је анализирани узорак релативно мали (20 година). Због тога је прибегао рачунању Пирсонових коефицијената корелације између свих променљивих за које су подаци прикупљени. Такође, с обзиром на то да година настанка финансијске кризе припада анализираном

временском интервалу од 2000. до 2019. године, кандидат је тестирао узорак на присутност структуралног прекида (*structural break*) применом *Chow break* теста. Овим приступом кандидат је желео да утврди да ли регресиони модели за сетове података пре и после финансијске кризе имају статистички незначајне разлике.

У великом броју истраживања, за која би се могло рећи да су доминантна у литератури о истраживању управљања перформансама банака, примењени су модели у којима је зависно променљива величина неки од показатеља профитабилности (ROA, ROE). Нека од новијих истраживања као зависно променљиву величину посматрају адекватност капитала. Истраживање у овом докторату засновано је на том приступу. То је сложенији метод анализе, али поузданији за оцене о перформансама банака посебно у условима финансијске кризе.

Такође, уочљиво је да је кандидат велику пажњу посвећивао поузданости примењених статистичких варијабли. То се огледа и у тестирање стационарности временских серија и тестирању временског помака, успостављајући моделе са ауторегресивним дистрибуираним помацима (*Autoregressive Distributed Lag Model - ARDL*).

Поред описаних статистичких метода, кандидат је у анализи користио и следеће методе: *хипотетичко-дедуктивни метод* (као облик искуственог метода, аналитичког поступка и као облик закључивања); *индуктивни метод* (као облик синтетичког поступка и обједињавања података); *метод моделирања* (ради дефинисања симулационог модела при одговору на постављене хипотезе истраживања); *компаративни метод* (ради упоредне анализе истраживаних података у оквиру банкарског сектора БиХ и банкарских сектора земаља из окружења) и *графички метод* (илустровање тенденција појава и односа анализираних величина, истицање интеракција појава).

Анализа је, према наводима извора, утемељена на релевантним подацима које прикупљају и објављују овлашћене и надлежне институције. Основу извора чине аутентични подаци ентитетских агенција за банкарство, затим подаци Централне банке БиХ, ентитетских статистичких завода, Агенције за статистику БиХ и међународних организација (ММФ и Свјетска банка). Кандидат је податке користио на адекватан начин, наводећи њихове изворе и, властитом обрадом, доводећи их у стање упоредивости и функционалности у складу са примењеним методом анализе.

Избор метода анализе, начин њихове примене и интерпретације добијених вредности је прилагођен природи и сложености истраживања. Примена метода тестирања поузданости података и резултата је адекватна, што доприноси уверљивости добијених резултата.

5. Структура рада

Природа предмета анализе определила је структуру рада. Структуру рада чине: увод, четири поглавља, закључак, попис литературе и прилози (Appendix). Поред наведеног, на почетку рада се налази резиме на српском и енглеском језику са кључним речима, попис графикана, табела и скраћеница, те детаљан садржај.

У уводном делу рада кандидат износи основне поставке проблема истраживања докторске дисертације као што су предмет, циљ и хипотезе истраживања. Такође, ту је и кратак приказ садржаја дисертације и очекиваних резултата истраживања.

Имајући на уму да сви узроци и последице финансијске кризе из 2008. године нису још адекватно научно валоризовани, кандидат је настојао да анализом општих аспеката те кризе створи стабилне основе за анализу одабране појаве. Због тога се кандидат прво усмерио на анализу утицаја финансијске кризе на функционисање банкарског сектора, а затим на изучавање корпоративних стратегија у условима кризе. На тај начин, сагледани су са разних аспеката основни правци угрожавања стабилности банкарског сектора и моћ стратегијског супротстављања тим утицајима. Тиме је дефинисано теоријско-методолошко „окружење“ анализе стратешког управљања перформанса банака у БиХ у условима финансијске кризе. Овај приступ је препознатљив у првом и другом делу рада.

Први део рада посвећен је општим карактеристикама, узроцима и последицама финансијске кризе, са различитих аспеката присутних у литератури. Посебну пажњу кандидат је посветио анализи утицаја финансијске кризе на функционисање банкарског и реалног сектора економије БиХ. Иако банке из БиХ нису биле покретачи кризе нити значајни учесници на финансијском тржишту, под утицајем финансијске кризе дошло је до наглог раста ризика пласмана и наплате кредита у банкарском сектору БиХ. Кандидат, такође, уочава да у условима специфичне организације банкарског сектора, специфичне фискалне децентрализације и са Централном банком БиХ која функционише као монетарни одбор, стратешко управљање перформанса банака остаје као једина могућа стратегија која може обезбедити стабилност банкарског сектора у БиХ и дати допринос стабилности реалног сектора.

У другом делу рада кандидат детаљно анализира корпоративне стратегије банака БиХ у условима деловања финансијске кризе. Оправдано је да је посебан значај дат анализи утицаја асиметричних информација и банкарског окружења на стратегијско управљање банкама у БиХ. Истраживања су усмерена на карактеристике корпоративних перформанси банака и њихово стратегијско планирање, како би се на основу тога дошло до спознаје да ли се у тим мерама може пронаћи довољно моћи којом ће банке бити способне заштити своју ликвидност и солвентност. Кандидатов приступ је недвојбен: управљањем перформанса банака могу се смањити ризици у банкарском сектору.

У трећем делу детаљније се анализирају ефекти и могућности корпоративних стратегија развоја појединачних перформанси банака и управљања појединачним ризицима у условима деловања финансијске кризе. Детаљније је анализирана визија развоја, мисија развоја и стратегијски правац развоја банке. Кандидат ову анализу ставља у функцију промена које се саме намећу у условима финансијске кризе, имајући на уму да је у банкарској пракси најчешће присутан процес креирања мисије и процес редефинисања мисије током пословања банака. Ово је важно за земље у транзицији, а посебно за банкарски сектор БиХ који се одликује низом специфичности. Кандидат је посебно обрадио проблематику стратегијског управљања кредитним и инвестиционим портфолиом банака. При томе, вршио је анализу обима, структуре и рочности кредита, те улагања у краткорочне и дугорочне хартије од вредности. Такође, у оквиру стратегијског управљања корпоративним перформанса банака, анализирани су депозити, дугорочне обавезе (кредити), адекватност капитала банака и ненаплативи кредити банака. Осим стратегијског приступа управљању перформанса банака, кандидат је у трећем делу рада анализирао и управљање ризицима перформанси банака у условима финансијске кризе на банкарском тржишту БиХ. Тежиште анализе је на управљању ризиком ликвидности, солвентности и профитабилности банака. При томе, кандидат полази од примене модела интегралног стратегијског управљања ризицима

банака који подразумева дневно праћење: (1) тржишног ризика, (2) кредитног и каматног ризика, (3) девизног ризика, (4) стратегијског ризика, (5) оперативног ризика.

Четврти део рада представља својеврсну примену теоријско-методолошких поставки развијених кроз анализу у три претходна дела. У овом делу се анализира и мери утицај финансијске кризе на промене у реалном и банкарском сектору БиХ, а дат је и посебан осврт на утицај пандемије вируса корона. Значајан део анализе посвећен је утицају стратешког управљања на промене перформанси банака у условима кризе, као и утицају макроекономских перформанси реалног сектора економије и међународних токова капитала на перформансе банкарског сектора у БиХ. Кандидат је систематично изложио низ утицаја који се испољавају у функционисању банкарског сектора БиХ због *contingency board*-а, великог утицаја иностраних банака на банкарски сектор БиХ и осетљивости банкарског сектора на понашање страних инвеститора. Утицај управљања перформансама банака на стабилност банкарског сектора мерен је регресионим моделом где је адекватност капитала посматрана као зависно променљива. Тиме је кандидат управљање осталим перформансама банака ставио у функцију адекватности капитала банака што има смисла у условима кризе. Развијена су два регресиона модела: за банкарски систем Федерације БиХ и банкарски систем Републике Српске. Иако су модели различити, оба потврђују исти смер међузависности адекватности капитала од перформанси банака. У оквиру анализе перформанси банака обухваћени су показатељи: (1) укупне активе, (2) укупног капитала, (3) адекватности капитала, (4) укупних кредита, (5) ненаплативих кредита (НПЛ), (6) укупних депозита, (7) нето добити, (8) власничке структуре капитала, (9) показатеља РОА (приноса на активу банака), (10) показатеља РОЕ (приноса на акцијски капитал банака). Кандидат је поставио још један регресиони модел на основу анализе временских серија макроекономских перформанси (БДП, извоз, увоз и СДИ). Овим моделом је показано да промене БДП утичу на компоненте биланса банака, односно да раст БДП преко раста извоза, смањења увоза и повећања СДИ доприноси смањењу ризика у банкама и побољшању њихових перформанси. Део анализе посвећен је АЛМ концепту како би се оцилиле могућности побољшања ликвидности, солвентности и профитабилности банкарског сектора БиХ.

Закључна разматрања доносе преглед основних налаза анализе којима се објашњава стратешко управљање перформансама банака у условима кризе. Кандидат, пратећи ток излагања у раду, систематично приказује налазе који објашњавају угроженост перформанси банака у условима финансијске кризе, затим моћ стратешког управљања перформансама банака у циљу смањења ризика, саме начине побољшања појединачних перформанси банака и егзактне утицаје управљања перформансама банака на адекватност капитала банкарског сектора БиХ. У сваком случају, кандидат је показао да је банкарски сектор БиХ један од најстабилнијих делова економије БиХ, а да се то може захвалити правовременом реаговању менаџмента банака који је проводио стратешке мере управљања корпоративним перформансама. То је подразумевало и вођење озбиљних реформи у циљу примене међународних стандарда у капитализацији банака и управљању ризицима.

6. Резултати и научни допринос истраживања

Истраживање у докторској дисертацији кандидата Соње Томаш – Мискин има обележја научног дела са неколико аспеката.

Прво, реч је о истраживању на примеру који има јединствена обележја у односу на друге економије. Како сам кандидат наводи: „БиХ је земља чија економија функционише у оквирима јединственог тржишта под утицајем неколико специфичних детерминанти, као што су: специфичан облик фискалног федерализма; Централна банка као *currency board* која не води дискрециону монетарну политику; специфична структура банкарског сектора састављеног од два банкарска система и специфичан облик децентрализоване супервизије пословних банака са двије независне агенције за банкарство”. Већина истраживања која се бави управљањем перформанса банака у условима кризе полази од значајно другачијих детерминанти друштвеног и тржишног система. Ово истраживање је показало универзалност стратешког управљања перформанса банака: његово адекватно коришћење може обезбедити ликвидност, солвентност и профитабилност банака у условима финансијске кризе, односно управљањем перформанса банака могу се избећи и смањити ризици њиховог пословања и појачати њихов допринос ублажавању последица кризе у другим секторима привреде и друштва. Анализа је показала да ефикасност управљања перформанса банака у условима кризе првенствено зависи од професионалности менаџмента банке, а да организација друштва, тржишта, па и банкарског система и његове супервизије имају мањи значај.

Друго, анализом литературе о природи и последицама кризе, те анализом искустава других банкарских система, кандидат је дошао до спознаје да је реч о кризи која угрожава перформансе свих банака и шири економску кризу на све економије, укључујући банке и економије које нису непосредно учествовале у трансакцијама које су изазвале финансијску кризу. Тиме је кандидат идентификовао и банкарски сектор БиХ и економију БиХ као кризом захваћене ентитете. С друге стране, анализом искустава борбе против последица кризе, кандидат је утврдио да се благовременим стратешким мерама менаџмента банака и регулаторних институција могу очувати перформансе банака и заштити цела економија од разорног утицаја кризе. Због тога се, као једна од основних идеја у овој докторској дисертацији, поставља као трајан процес у банци стратешко управљање корпоративним перформансама без обзира да ли макроекономски показатељи говоре о кризи или о просперитету. То је и разлог због кога се кандидат определио да примени модел регресионе анализе у коме зависно променљиву величину представља адекватност капитала, а све остале перформансе су независно променљиве величине.

Треће, кандидат је на основу анализе временских серија о перформансама банака поставио два регресиона модела којима се објашњава интензитет утицаја промена перформанси банака на адекватност капитала банака у Републици Српској и Федерацији БиХ. Оба модела, иако се њихова структура и вредности параметара разликују, потврђују да управљање ризицима компоненти биланса банака даје добре резултате по адекватност капитала. Добијене вредности параметара модела потврдиле су да је стратегијско управљање корпоративним перформансама банака у условима кризе имало утицаја на очување ефикасности банкарског сектора и дало значајан допринос ублажавању финансијске кризе у реалном сектору привреде. Индиректно, резултати регресионе анализе су потврдили „да чињеница да је банкарски сектор БиХ састављен од два аутономна банкарска система не умањује ефикасност стратешког корпоративног управљања перформанса банака“.

Четврто, упоредо са придавањем великог значаја континуираном управљању перформанса банака, кандидат кроз целу дисертацију провлачи идеју о правовременом стратешком прилагођавању које потврђује управљање ризицима. Кандидат је показао да се контролом ризика у домену управљања капиталом, пласманима, резервисањима и класификовањем потраживања може утицати на перформансе банака у БиХ. Анализа је потврдила да, и поред велике изложености ризицима са домаћег и иностраног тржишта, неликвидност и несолвентност банака у БиХ никада, у анализираном периоду, нису угрозиле функционисање реалног сектора привреде. То потврђује ефикасност и правовременост стратешког управљања корпоративним перформансама банкарског сектора у БиХ.

Пето, кандидат је поставио регресиони модел којим је објашњена специфична стратешка међузависност привреде и банкарског сектора у БиХ. Модел је заснован на анализи временских серија макроекономских перформанси (БДП, извоз, увоз и СДИ). Очекивано, модел потврђује да промене БДП утичу на промену вредности билансних позиција банака. Иако је ово уобичајена међузависност, она је у случају банкарског и реалног сектора у БиХ изузетно специфична. Ова међузависност банкарског и реалног сектора у БиХ остварује се у условима кризе, а то су у БиХ „околности у којима ЦББиХ нема могућност да интервенише монетизацијом дугова, а држава да генерише подстицаје координираном монетарном и фискалном политиком“. На основу ове међузависности, кандидат је дефинисао спонтану синергију стратешких приступа банака и привреде у БиХ. Сваки од сектора је изложен ризицима у условима кризе и настоји да предузима мере којима ће смањити ризике. Такође, у сваком од сектора су свесни стратегије другог сектора. И банке и привреда су свесни да у случају кризе ликвидности ЦББиХ и држава неће интервенисати. Због тога, банке и привреда прилагођавају своје понашање у условима кризе како један сектор не би нарушио ликвидност другог сектора. „Међусобно уважавање стратегија банака и привреде је модел коегзистенције њихових интереса у условима кризе који омогућује смањење ризика и побољшање перформанси оба сектора“.

Иако је реч о врло комплексном истраживању које истовремено прати стање у више сектора (банке, привреда, држава), оно се није бавило компарацијом стратегија и метода смањења ризика и побољшања перформанси банака у условима кризе са стањем у другим економијама. Наравно, није то ни била обавеза у овој докторској дисертацији. Кандидат је свестан тога и на крају свог истраживања поставља као нови истраживачки изазов компарацију стратегија и ефеката управљања перформанса банака у више различитих банкарских система. То би била добра прилика да се провери кандидатова претпоставка о универзалности и континуираности процеса управљања перформанса банака. Такође, кандидат у томе види и прилику да се упореде и модели међузависности сектора привреде и банака у другим земљама. Сигурно је да би компарација стратегија, модела и мера допринела објективнијој оцени ефикасности управљања корпоративним перформанса банака и ефикасности функционисања модела сарадње привреде и банака у БиХ.

7. Закључак и предлог Комисије

Анализа и детаљно разматрање докторске дисертације Соње Томаш – Мискин, под називом „*Стратегијско управљање перформанса банака Босне и Херцеговине у условима финансијске кризе*“, послужила је Комисији да објективно оцени њене резултате и допринос. Сходно томе, Комисија закључује да је кандидат, користећи

адекватну научну методологију и опсежну литературу, успешно обрадио проучавану тему на више од 300 страница текста.

Докторска дисертације је урађена у складу са академским стандардима за ову врсту рада, као и са пријавом која је одобрена од стране Наставно-научног већа Београдске банкарске академије – Факултета за банкарство, осигурање и финансије и Сената Универзитета „Унион“ у Београду. Језик аутора је јасан и прецизан, а коришћена литература правилно наведена и цитирана у раду. Резултати истраживања су поткрепљени графичким и табеларним приказима где је било потребно и у складу са циљевима дисертације.

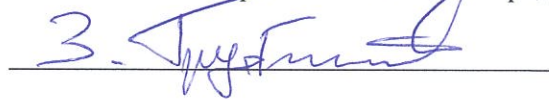
Комисија посебно наглашава да су остварени унапред дефинисани циљеви истраживања и доказане тестиране хипотезе. Сматрамо да су добијени резултати оригинални, значајни и производ самосталног научног рада кандидата.

На основу свега изложеног, имајући у виду значај теме, квалитет презентованог истраживања, анализу добијених резултата и научни допринос докторске дисертације кандидата Соње Томаш – Мискин, под називом „Стратегијско управљање перформансама банака Босне и Херцеговине у условима финансијске кризе“, Комисија предлаже Наставно-научном већу Београдске банкарске академије – Факултета за банкарство, осигурање и финансије Универзитета Унион у Београду да прихвати докторску дисертацију и одобри њену јавну одбрану.

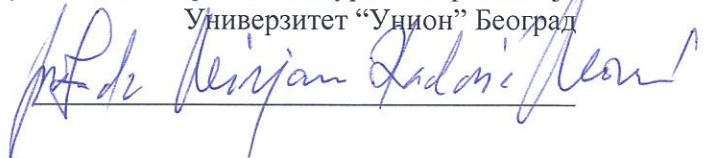
У Београду, 7. априла 2021. године

Чланови комисије:

Проф. др Зоран Грубишић, председник комисије
Београдска банкарска академија –
Факултет за банкарство, осигурање и финансије
Универзитет “Унион” Београд

Проф. др Мирјана Радовић-Марковић, ментор
Београдска банкарска академија –
Факултет за банкарство, осигурање и финансије
Универзитет “Унион” Београд

Проф. др Ненад Вуњак, члан комисије
Висока школа модерног бизниса, Београд

